

A man wearing a red beanie and an orange Helly Hansen fishing jacket is on the deck of a wooden boat. He is holding a wooden handle of a rope. The background shows the sea and the boat's structure.

Fiskerlua i bruk i stiv kuling om bord på fembøringen «Den siste viking II», en type fiskebåt fra den tida lua var vanlig i bruk blant menn. Vegard Heide var lærer på Fosen folkehøgskole da bildet ble tatt under et kurs for viderekomne i råseiling. Foto: Bente Foldvik.

Varm og rød fiskerlua

Røde luer var topp mote blant menn på 1800-tallet, i dag brukes de mest av råseilere med bakgrunn fra Fosen folkehøgskole. De vet at fiskerluene er varme og gode, praktiske også i dag. Raudlua symboliserer frihet.

Den røde topplua med fôr og floss var et veldig populært klesplagg på 1800-tallet, spesielt på vinterfisket. Topplua var god å ha mot snø, sludd og vind, for sjøl om den ble våt, holdt den på varmen. At lua ble firedobbel over ørene når man brettet flossen opp, gjorde godt ute på fiskefeltet. I tillegg brukte fiskerne først skinn- eller ullhatt uten på lua, og seinere den geniale sydvesten. Topplua satt da godt nedi panna. Det fins flere fotografi og tegninger som viser hvordan luekanten vises under hattebremmen eller sydvesten.

Det er bevart mange gamle modeller av denne mannslua over hele landet, og den fins i flere varianter. Som en farsott spredte lua seg i løpet av 1800-tallet. Menn med

røde strikka toppluer var å se flere steder på Vestlandet, på Sunnmøre, i Trøndelag, Nordland, Jämtland, på Røros, Stadsbygd og den lille plassen på Våknøya i Stjørnfjorden, viser forskjellige kilder.

Den typiske røde topplua var strikka og laga av ull. Den kunne ha en oppbrettet flosskant og fôr. Det var mange utgaver av de røde luene. Noen var hjemmestrikka i to eller fire deler og sydd sammen. De fleste var strikka av ullgarn, men da den tidlige trikotasjeindustrien kom i gang, kom også maskinstrykka røde luer i bomull. Ei hvit innerlua for at lua skulle bli varmere fantes både på mange av de kjøpte luene og på de som kvinnfolkene strikka selv. At innerlua er hvit, skyldes trolig nøysomhet. Det

Fiskere fra Vefsn (Grane) ca. 1890. Eier foto: Vefsn Museum.

var billigere med ufarga garn, man brukte det der det ikke var synlig.

Flosskanten besto av korte tråder som ble knyttet inn under strikkingen. Trådene ble tilskåret i passelig lengde på forhånd, ved hjelp av en nappakjevle. Enkelte luer hadde også løkkestrikking på kanten rundt lua. Lua var også tovet for å få den god og varm. Ofte ble flossen i innerlua tovet av rein svette under bruk.

Ved siden av å være et uunnværlig plagg i kaldt vær, har raudlua også verdi som symbol. Den ble mote under den franske revolusjon i 1789, brukt av republikanerne, og moten spredde seg utover Europa i takt med revolusjonens frihetsideer. Den representerte friheten og den nasjonalromantiske bølgen som spredte seg over hele Europa på slutten av 1700- og begynnelsen av 1800-tallet. Seinere har raudlua blitt stående som et symbol på det typisk norske, ikke minst i mange herrebunader, og som symbol for nordmenn under krigen.

Mange kjenner raudlua også som 'franskua.' Rød lue betydde frihet i Frankrike. Lua har trolig en enda eldre historie, knyttet til slaver som rodde krigsskip, galeier, i antikken. Flere kilder nevner frygiske luer som ble brukt av frigitte galeislaver

i romertida. Kort fortalt: den som bærer ei rød lue, er en fri mann.

Den franske revolusjonens symboler forsterket nok en allerede vanlig skikk i Norge. Allerede i 1762 skrev Hans Strøm om Sunnmøre at det var mer enn nok av de franske luer. De kom sjøveien fra Frankrike, Holland og Tyskland. Han var bekymret for hvordan det skulle gå med hjemmeproduksjonen når importen var så stor. Enighetsfabrikken i Stor-Elvdal i Østerdalen begynte å produsere luer i 1785. Det var altså allerede røde strikkaluer i produksjon i Norge da revolusjonen i Frankrike startet i 1789. Utover på 1800-tallet ble det solgt raudluer blant annet hos handelsmannen Andreas Berg på Røros, og det var full produksjon i Romsdalen hos Halvor Ophus og Ole Mjelva.

I Trøndelag er det historier om staværing (folk fra Stadsbygd) med det røde hodeplagget som har holdt seg best. Det er flere årsaker til dette. Fiskerne fra Stadsbygd er ofte nevnt i litteraturen nettopp med de røde luene, som i Johan Bojers roman *Den siste viking* og i Olav Duuns roman *Tre venner*. Husmannen Johan Beck Slåtterøy bodde på plassen Skarvøy, Alstadhaug, på slutten av 1800-tallet. Han var lofotfisker og uvanlig skrive-

før for sin tid: «der ble skrål og leven ut på dagen og utover kveldene, især av staværingene. Med sine røde toppluer og hvite ravelduks busseruller var de lette å kjenne fra andre». Og her er vi inne på neste årsak til at raudlua i ettertid er så forbundet med staværingene: De var nøysomme! Husmannen på Alstadhaug bemerker jo også at staværingene var lette å kjenne fra andre.

Kanskje var det slik at raudlua da var på vei ut av alminnelig bruk, men at staværingenes nøysomhet innebar gjenbruk og lapping av klær. Idet jektene kom nordover med fabrikkproduserte kasjetthuver, fortsatte staværingene å bruke den bekledningen de hadde fra før til lofotfisket. Mens helgelendingene og fiskere fra Vesterålen og omegn etter hvert ble yrkesfiskere, var lofotfisket fortsatt et sesongarbeid for trønderne. Her var ingen grunn til investeringer i fisket når de selv egentlig oppfattet seg som bønder. En muntlig overlevering fra Vefsn poengterer at også staværingene ble sett på som gammeldagse. Kanskje fordi de brukte de røde toppluene lenge etter at de gikk av moten? Presten Iver Ancher Heltzen skrev i hvert fall i 1834 at rødluene begynte å bli avleggs blant de unge på helgelandskysten.

«En seksring for fulle seil» 1833.
Fiskere med raudlue og hatt.
I. A. Heltzen: Ranens beskrivelse.

Raudluas popularitet har avtatt, men brukes fortsatt av en del råseilere. Den er som skapt for sludd og snøbyger og holder på varmen i dag som tidligere. |

«En mand fra Statbøyd med sin Kone»
sett under reise i 1791-97, tegnet av
Johan F. L. Dreier.

Litteratur:

Slåtterøy, Johan: På skreifiske og markedsferd i Nord-Norge 1870-1900. Stockholm 1973.

Strøm, Hans: Physisk og Oeconomisk beskrivelse over Søndmør. Sorø 1762.
Trætteberg, Gunvor Ingstad: Skinnhyre og sjøklær. Landbruksforlaget 1996.

Ny strikka raudlue. Foto: Hilde Murvold Borgfjord.

Tradisjonell topplue med innerlue og floss

Det fins mange forskjellige oppskrifter på denne lua. Den kan strikkes med rundpinner eller vanlige strikkepinner. Den kan strikkes i to deler og sys sammen. Den kan også strikkes i ett fra spiss til spiss, men husk da å bytte til tykkere pinner på innerlua.

Materiale

Strikkepinner 1 ½ og 2 ½

Rauma finullgarn gammelserie rød nr. 424 (ytterlue)

Rauma finullgarn gammelserie hvit nr. 401 (innerlue)

Alternativt garn til innerlue er Rauma Røros lamullgarn hvit nr. L 11

Ytterlua

Legg opp 200 m på pinner nr. 1 ½. Strikk til arbeidet måler ca. 26 cm (120 omganger).

Fell så i hver side. Strikk to sammen, to rett, to sammen. Strikk én omgang mellom hver felling. I alt 20 fellinger og 40 omganger. Deretter felles på samme måte hver omgang helt til slutt, ca. 30 omganger.

Innerlua (foret):

Legg opp 118 masker på pinner nr. 2 1/2. Strikk fem omganger rett, så én omgang med løkkestrikking. Deretter tre omganger rett mellom hver omgang med løkkestrikking, til arbeidet måler 26 cm. Fell to sammen, to rett, to sammen i hver side annenhver omgang. 25 fellinger. Deretter felles det i hver omgang.

Lua krympes/toves sammen til passe størrelse. Normalstørrelsen har vidde 52 cm og lengde 38 cm. Sys sammen.

Løkkestrikking:

Det fins mange opplæringsnutter på internett om du ikke kan løkkestrikking (snurre tråd rundt fingeren to ganger osv.) Det går også fint an å kutte ut løkkene i lua eller å sy inn flossen etterpå.